

N. IORGA

CINCI COMUNICĂRI LA ACADEMIA ROMÂNĂ

- I. Evanghelia grecească a lui Șerban-Vodă Cantacuzino.
- II. Înscrierea ca student a lui Despot-Vodă.
- III. Tipărituri românești necunoscute.
- IV. Șarlatani domnești pe la 1600.
- V. Încă o precizare asupra lui Despot-Vodă student în medicină la Montpellier.

BUCUREȘTI

1931

N. IORGA

CINCI COMUNICĂRI LA ACADEMIA ROMÂNĂ

- I. Evanghelia grecească a lui Șerban-Vodă Cantacuzino.
- II. Înscrierea ca student a lui Despot-Vodă.
- III. Tipărituri românești necunoscute.
- IV. Șarlatani domnești pe la 1600.
- V. Încă o precizare asupra lui Despot-Vodă student în medicină la Montpellier.

BUCUREȘTI

1931

I. Evanghelia grecească a lui Șerban-Vodă Cantacuzino

În casa d-lui Mihail Boerescu, ministrul României la Berlin, se păstrează o carte de familie, o Evangheligie grecească din 1662, Ἡ καινὴ διαθήκη, „*Novum Testamentum, ex Regiis aliisque optimis editionibus cum curâ expressum Amstelodami*, Ex officinâ Elzevirianâ, CIO IO CLXII, care mi-a atras întâiu atenția prin frumoasa ei legătură în argint, de sigur contemporană.

Lucru de sigur apusean, probabil datorit unui meșter din Italia, unde, puțin după data apariției acestei frumoase publicații în 12°, era student, la Padova, Constantin Stolnicul Cantacuzino, legătura cuprinde pe catifeaua ei verde patru heruvimi în colțuri, pe o parte și pe alta. În afară de ornamentul care prinde la spate cele două tartaje, un altul, în formă de floare, foarte elegant, formează chitoarea. Și pe marginea aurită a volumului s'a apăsă o decorație lineară frumoasă.

Că data trebuie să fie aceea pe care o arăt, reiese și din hîrtia care căptușește cartonul. Pe un fond roz ea reprezintă, de o parte, două figuri, una cu o zambilă în mînă, cealaltă purtînd o căciulă ca a Doamnelor noastre și un veșmînt oriental corespunzător, iar, de alta, încă două figuri femeiești cu niște rochii înfoiate. Nu poate fi vorba decît de costume de la sfîrșitul secolului al XVII-lea.

Dar supt foaia de titlu se cetesc două rînduri grecești cu acest cuprins: Ἐκ τῶν τοῦ Σερβάνου (de-asupra, adaus pe urmă, litera cirilică **Н**, adecă Voevod) *Καντακουζηνού καὶ τῶδε πρὸς τοὺς ἄλλοις*, „Din ale lui Șerban Cantacuzino și aceasta, pe lîngă celelalte”.

Deci avem Evanghelia întrebuițată de Șerban-Vodă Cantacuzino, fratele învățatului Stolnic. Insemnarea e corectă și într'o frumoasă scrisoare elegantă. Pentru întâia oară avem scrisul lui Șerban altfel decât în iscălituri, și el arată un om cult și un spirit ales.

La pagina 684 o scrisoare mai groasă, care nu arată să fie a lui Șerban și nici contemporană (6 are forma obișnuită, nu aceea, mai rară, din notiță), înseamnă un proverb: Κακὸς ὁδογὸς ἀληθοῦς βλαβερὸς, πάλαι βάσκανος χθεινὸς. Ici și colo în carte unele cuvinte sînt subliniate, de mîna viitorului Domn, se pare.

O listă de slujbele Duminecilor e pe ultima foaie. Aici scrisul e deosebit de fin, cu un caracter arhaic și prescurtări de om învățat. Am bănui mîna Stolnicului Constantin Cantacuzino.

În cumpărarea acestei ediții elzeviriene a Noului Testament grecesc aș vedea gîndul lui Șerban, încă din vremea boieriei, de a se apuca de marea operă literară a Bibliei românești.

Incheind, țin să mulțămesc prietenului meu Boerescu, care a avut și amabilitatea de a-mi procura, cu ajutorul d-lui secretar de Legație, Cuțarida, și fotografiile.

II.

Inscrierea ca student a lui Despot-Vodă

De mult am publicat în *Revista Istorică*, II, pp. 46-7, un articol al d-lui T. G. Bulat, care semnala într'o traducere franceză a Istoriei lui de Thou niște note ale lui Charles de l'Écluse, în care viitorul „Despot-Vodă” al nostru era prezentat ca student la Universitatea din Montpellier supt numele de Jacques de Marchetti, adăugându-se: „du moins c'est le nom que je lui entendis prononcer, lorsqu'il se fit inscrire sur la matricule des Écoles de Médecine”. Încă de atunci s'ar fi prezentat ca fiind din Sicilia, —autorul notiței întregește că era privit ca fiul unei „cortisane din Messina”—, dar cu aspirații de despot de Samos. I se zicea: „Grecul”. De statură frumoasă, *bien pris dans sa taille*, și voinic, vorbi grecește vulgar, italienește, latinește și franțuzește. Urmează știri despre legăturile lui cu acea „belle femme” care se numia Gillette d'André, pentru care a fost rănit de rudele ei, procesul cu acestea, care au fost condamnate la o amendă; soțul Gillettei e ucis în duel de un „baron, cavalier de Malta” și Iacob, căzînd bolnav, e adus să iea în căsătorie pe văduvă, pe al cărui fiu de doi-trei ani îl omoară, prăvălind asupra-i dulapul cu care acesta se juca. Merge la asediul orașului Metz în tovărășia „unui tînăr din Montpellier care, cred, se chema Saint Hilari”; lăsată în sama unui anume Baudelet, unde familia ținea un apartament cu chirie, Gillette e silită de acesta să plece, „parce qu'elle recevoit trop de visites d'hommes”. Bănuind pe Saint Ravi, „conseiller aux generaux de Montpellier”, că a avut și el legături cu dînsa, Iacob îl ucide într'un burg pe malul Seinei, mai jos de Saint-Germain. După această a doua crimă, „Grecul” se ascunde în casa Rhingravului, care era și el acolo, și acest prinț îl face să treacă în Flandra, unde intră în serviciul lui Ca-

rol Quintul, începînd o carieră care-l va duce, peste multe aventuri, pe tronul Moldovei.

Povestea e curioasă, neașteptată; ea adaugă la păcatele omului învățat, șiret și energic pe care soarta l-a adus să se înscrie în șirul urmașilor lui Ștefan-cel-Mare, pe care, în ciuda nepotrivirilor cronologice, și-l revendica noul „Ioan-Vodă” ca părinte; îl face ridicul și odios. M'am gîndit mult înainte de a o accepta.

Dar, cînd am căutat biografia lui Charles de l'Écluse însuși și am văzut că avem a face cu un celebru om de știință, cel mai mare botanist al Franciei în acest timp, că el însuși, și tocmai în acești ani, a făcut studii la Montpellier, bănuiala a trebuit să cadă. În recenta mea conferință la Sorbona despre Despot, care va apărea în Buletinul frances al secției noastre¹, am introdus deci acest nenorocit debut al unei cariere care a avut și zile de o relativă glorie.

Am vrut să aflu însă dacă numele citate de acest neașteptat martur pot să ducă la un control direct. Pentru aceasta am rugat pe d-na Mariana Parlier, fiica prietenului meu Bosniev Paraschivescu, studentă a Universității din Paris, măritată la Montpellier, și cercetările d-sale au dus la *descoperirea* actualui de înscriere chiar.

Iată-i cuprinsul:

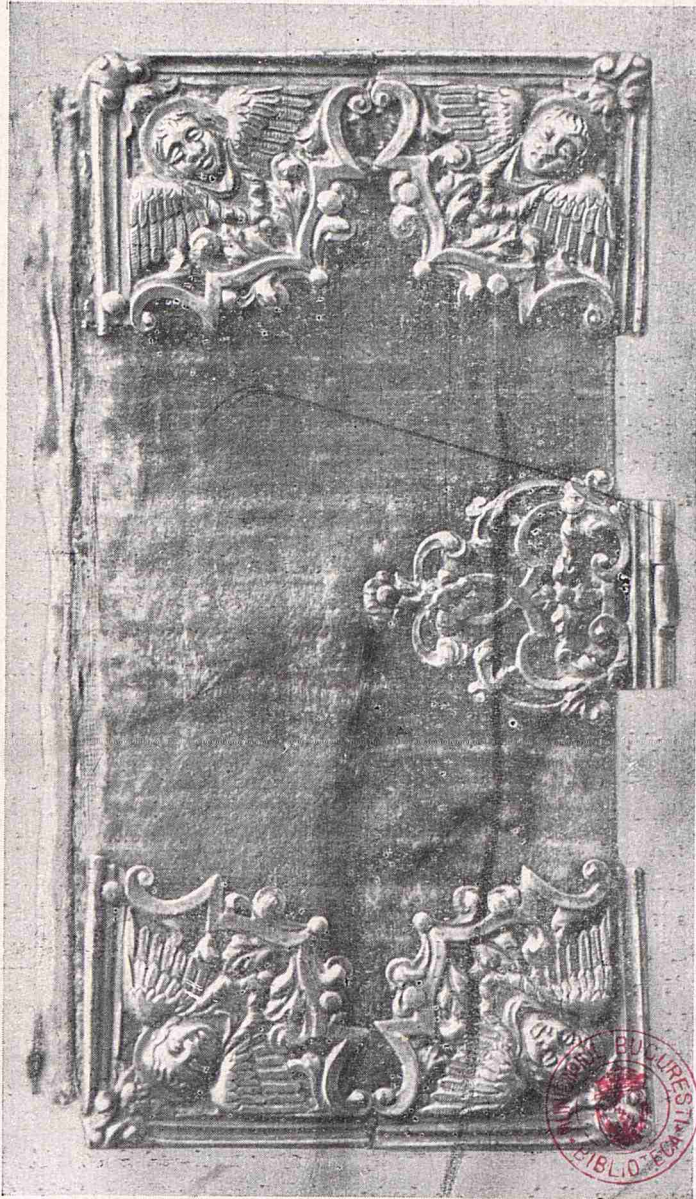
Ego subsignatus, diocesis rodensis, veni in hanc Universitatem ut medicinam audiam, et fui examinatus, et iuravi me servaturum statuta dicte Universitatis et elegi mihi patrem dominum Saportam; cuius in fidem chirographum meum vigesima nona mensis aprilis MDXLVIII.

Iacobus Vasilico di Marcheto.

Aflăm din această fericită descoperire că el se iscălia de la început „Vasilico”, Basilikos, cum și-a zis pe urmă, că adăugia „di Marcheto”, ceia ce voia să zică: „dintre marchisi” (grecește: marchis = μαρκέτιος), că se arăta legat de diecesa Rodului, că avea ca „părinte”, deci: corespondent pe un Saporta, probabil Evreu spaniol sau portughes, de origine, și că începutul studiilor lui e 29 April 1548.

---

¹ A apărut în vol. XVII. A se îndrepta: Saint-Ravi pentru Sain-Rémi.

III.

Tipărituri românești necunoscute

Adaug știri cu privire la două tipărituri românești necunoscute.

Descoperitorul actului slavon al cnejilor maramurășeni de pe la 1400¹, profesorul rus Petrov, odinioară la Universitatea din Petrograd, îmi semnala un articol al său din „Jurnalul Ministeriului de Instrucție națională” pe 1891, no. 6, pp. 209-215, în care, însemnând „incunabule bisericești în Muncaciu și Ungvár”, vorbește de nl. 88 din Biblioteca episcopală din Unvâr — azi, spune tot d-sa, la Museul Național din Budapesta—, care e un „Tetravanghel în folio, complet, lucrat de Filip Moldoveanul la 1546”, precum reiese din această însemnare în Postfață: „Eu Filip Moldoveanul ...am scris această... carte... în anul 7024 de la Nașterea lui Hristos 1546, crugul soarelui 28, și la crugul soarelui, litera dominicală 3, crugul lunii 19 și la crugul lunii 5, numărul de aur și indicția 4; s'a săvîrșit cartea aceasta în luna lui Iunie 24 de zile”.

De și d. Petrov arată că acest Tetravanghel a fost descris, după un exemplar incomplet din Biblioteca de la Petrograd, de cunoscutul bibliograf rus Carataiev, în catalogul său din 1883, supt nl. 28, *Bibliografia românească veche* Bianu-Hodos n'o pomenește.

Evangheliariul văzut la Ragusa de Sîrcu în 1893-4, purtînd titlul domnesc al lui „Iliășco Voevod” al Moldovei (*Bibliografia*, I, p. 512), e de sigur acesta.

Filip Moldoveanul din 1546, e încă un necunoscut. Să nu

---

¹ V. articolul meu în „Memoriile Academiei” pe 1927.

fie același cu Filip „Moler”, zugravul, căruia i s'a cerut de Sași Catehismul din Sibiiu, apărut numai cu doi ani înainte¹? *Magister Philippus* al socotelilor sibiene primia pentru tiparul acestei cărțului doi florini de la Sfatul orașului¹. Identitatea celor doi tipografi se impune, și titlul de „Moldoveanul” dat lui Filip în cartea slavonă din 1546 arată că din Moldova a plecat acest pictor de biserici și meșter de slove, care iea loc între vechii noștri cărturari.

Era deci la această dată un tipar în Moldova, și cine-l pune la cale nu era tînărul stricat, cu aplecări spre Islam, Iliăș, desmierdat Iliășco, ci mama lui, văduva lui Petru Rareș, creatoarea de cronici, ziditoarea de biserici, artista în cusături.

La 1547 ea apare pe un *Apostol* alături de fiul ei: „din porunca Domnului Io Iliășco Voevod și a maicii lui Doamna Elena” (*Bibliografia*, I, p. 31, no. 8). Dar meșterul nu mai e Filip, care probabil murise, ci „Dimitrie logofătul, nepotul lui Bojidar”. Se dăduse încă din 1545 la Munteni un *Molitvenic*, „cu matrițele lui Dimitrie Liubavici”, dar nu de el, ci de un călugăr Moise, pentru acel Petru Voevod (Radu Paisie) care, nu trebuie să uităm, *era ginerele lui Neagoe și al rudei Elenei, Sîrboaica Despina.*

El tipărește încă din 1546, August, terminînd la 18 Mart 1547, în Tirgoviște, aceiași carte pentru Voevodul muntean Mircea Ciobanul (*ibid.*, pp. 29-30, no. 7). Dar Mircea e soțul Chiajnei, fiica Doamnei Elena.

Și astfel nu greșim cînd afirmăm că *îndemnul, chemarea* au venit de la Elena, care a adus, o clipă, în Moldova, unde am văzut că exista un tipar deosebit, pe însuși conaționalul ei, ruda unui vestit meșter de tipar.

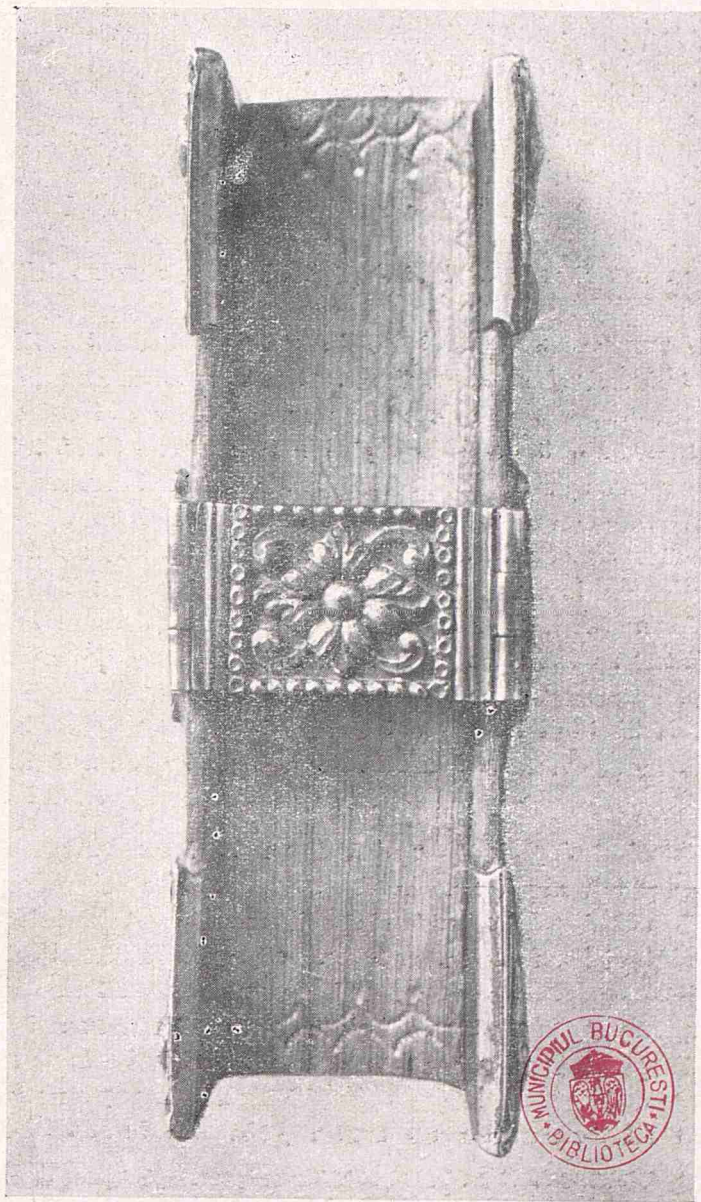
Se ajunge astfel în acest domeniu, la o unire culturală, supt patronagiul acestui ales neam străin, a celor două țeri românești.

* * *

În sfîrșit amicul meu, profesorul D. Munteanu-Rîmnic îmi comunică o cărțulie din secolul al XVIII-lea, de literă și fron-

---

¹ V. Iorga, *Istoria literaturii românești*, I.

tispiciu ca în Austria iosefină, care, în litere latine și cu ortografie ungurească, are acest titlu: Kéntek Én kare kresstinul s'éndéamne la kredinczé, la Nedeázde, ssi la Dragoste kétre Dumnjezú", urmînd un „Kéntek Én lauda presvéntej Vêrgurej Mériej”.

E o carte de rugăciuni catolică, în versuri, după tiparul următor:

Jeu kred Doámne; am Nédeázde;
Ku tot sufflet jéu l'am drag.
Find Kresstin ké mé numesc;
Jeu toate l'ispovedesk',
Kar Biseárika n'énvacze,
Ssi Tu jei ai spus de Faczé.
Én kredinczé; en Nédeázde; éu
Lyubav mé fé teme.

Iar în lauda Maicei Domnului, cu un alt ritm:

Maria! Maria!
Tu éntrecs ku multe or,
Mendreácza steálelor
Podoaba Cserilor.

IV.

Șarlatani domnești pe la 1600

Nu odată am avut prilejul să vorbesc de acei „moștenitori adevărați ai Țerii-Românești și ai Moldovei” cari, în veacul al XVI-lea, cutreieră Curțile Europei centrale și apusene, cerînd subsidii de drum și scrisori de recomandatie pentru a „re intra în stăpînirea” cu voia Impăratului turcesc.

Titlurile lor pot fi adesea îndoielnice, povestea pe care o spun ei cuprinde multe elemente de neadevăr, la care se adaugă interpretarea greșită a secretarilor occidentali, cari se se țin de meseria lor și folosesc de pe urma acestor dinastice cersitorii. Dar până acum, cu toată confuzia amintirilor unui Ioan Bogdan și pretențiilor lui Petru Cercel că represintă „dinastia Demetriilor”; n'am găsit pe niciunul care să fie cu totul înșelător.

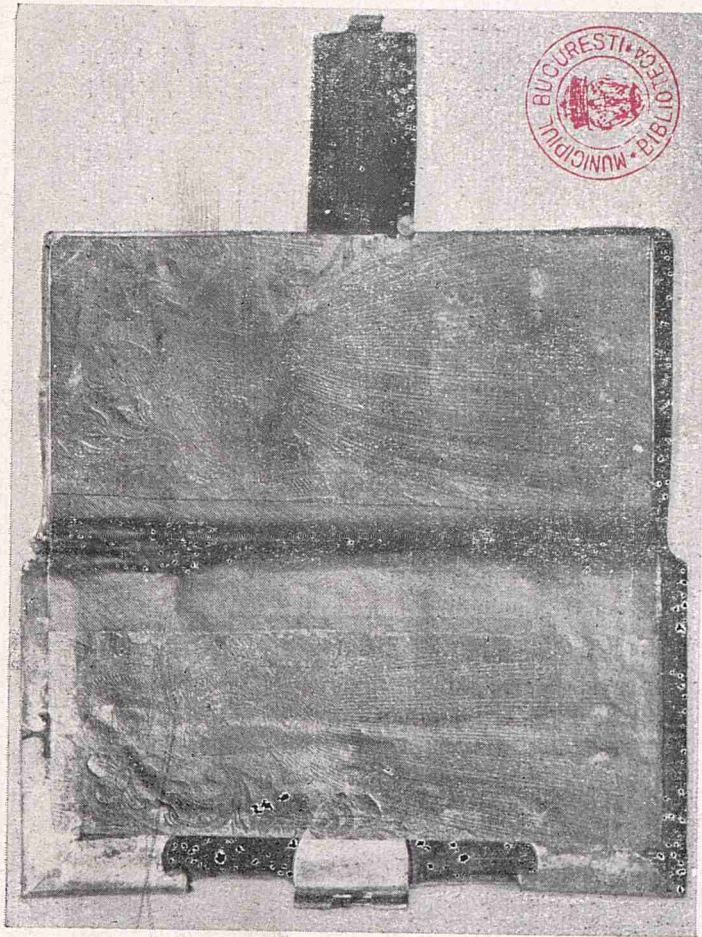
Nici chiar acel Nicolae Basarab, care, la Segovia, în Spania, vorbia de marchisatul Ialomiței, nici acela nu aduce înainte fapte cu desăvîrșire false. O parte de înșelătorie se poate admite la mulți dintre ei, dar, alături, e un adevăr verificabil¹.

Alteceva e cu acela pe care-l găsesc în hîrțile copiate la Stockholm de d-na Persson, născută Mirea, soția romîncă a vestitului arheolog suedes care a descoperit dăunăzi morminte miceniene, hîrtii pe care d-sa, cu un frumos sentiment pentru vechea patrie, le-a dăruit prin mine Academiei Romîne.

Aici avem a face cu un perfect șarlatan, a cărui origine românească e documentată, totuși, prin căarakterul iscăliturii lui, care e dată une ori și în greceștee.

Un Petrașco Voevod se dă drept fratele lui Petru Cercel, care se știe că avuse măcar un frate cu acest nume, dar Petrașcu din Cipru murise pe cînd interesantul Domn anacronic era încă în Scaun. Despre Cercel, vorbește petiționarul din Sue-

¹ V. articolul în a mea *Revue historique du Sud-Est européen*, 1930.

dia, adăpostit în „castelul reginei”, dar cu ce amănunte! Ar fi fost somat de Turci să se sinucidă, de pe urma nu știu căror scrisori născocite și, refusînd s'o facă, ar fi fost omorît de Trimesul Sultanului în chiar patul său.

Intăia oară, înainte de Iulie 1591, Περράσκος Βοϊβόδας sau „Petrașco Voevoda” se îndreaptă către regenții Danemarcei, arătînd rostul prezenței sale în această țară, așa de depărtată. Aminteste moartea „fratelui iubit”, Petru-Vodă, care a fost ucis de „Turc, dușmanul cel foarte mare al turmei creștine”. Acest „Palatin al Valahiei și al Moldovei” ar fi fost — mijloc de a căpăta simpatii literare — un mare sprijiniător al „învățăturii cerești”. „Scrisori false” ale Sultanului ar fi fost trimese „în cetatea unde sta atunci fratele meu”, și ostașii împărătești le-ar fi întovărășit. Ele aduceau un ordin de moarte, și Domnul, prins noaptea în pat, ar fi fost ucis de acești emisari. Fugind de lîngă mort, petiționarul și-ar fi căutat refugiul în Apus. Intăiul adăpost i-ar fi fost lîngă Patriarhul constantinopolitan, Ieremia, de care deci știa, înșelătorul. De aici ar fi ajuns drept la acești regenți, „ocrotitori și patroni ai pribegilor”. Abia doi tovarăși i-au mai rămas în nenorocirea lui, care se cere a fi ajutată.

În a doua scrisoare, primită la 1-iu Iulie, ciudatul oaspete se plînge că nu i s'a ținut în samă rugămîntea. Aflînd că Suedia n'are represintant la Poartă, el crede că ar putea sta mai mult în această țară sigură, „până s'ar împrăștia tumultul iscat din moartea fratelui meu”. După zece zile în Drottningholm, *arx Serenissimae vestrae reginae*, el a mai stat pe atîta în Copenhaga chiar.

Trei ani trecură, și la 11 April 1594, printr'o petiție către regele Danemarcei, îndrăznețul aventurier își presintă din nou „drepturile”. Acuma se intitulează „Petrașcu Voevod, din mila lui Dumnezeu prinț al Marii Valahii, duce de București (*Buckeresky*) și Reichescawyks, conte de Balta și Făgăraș (*Verresyats*), conte de Moldova”. Mulțamește pentru scrisori către regele Scoției, dar gîndul îi este să meargă la Marele Duce moscovit, pe lîngă care, ca și în propriul principat, e gata să lucreze pentru rege și regenții pe cari-i amestecă în petiție.

Ce s'a întîmplat cu dînsul nu se știe, — măcar deocamdată.

1.

Salutem et in amplissimis regnis felicem gubernationis successum a Deo ter opt. max. vobis, Generosi et Illustres domini, ex intimis cordis mei scriniis precor. Annus prope est quando Petrus Palatinus, frater mihi dilectus, a Turca, infensissimo christiani gregis hoste, indigne occisus est. Hic enim cum post mortem patris nostri honorandi Walachiae et Moldaviae regimen suscepisset, laudatissime illud, Deo auspice, per annos aliquot, administravit, ita ut sacra coelestis doctrina, antea magnis tenebris involuta, splendorem suum per eum recipere visa est. Quod cum ipsius inimici animadvertissent, omnibus viribus in id intenderunt ut eum de sede patria, primo quoque tempore, deturbarent. Itaque rem ad primarios Aulae turcicae proceres detulerunt, qui, christiani sanguinis sitibundi, adulterinas literas, nomine turcici Caesaris, conscripserunt et per legatum suum in arcem ubi tunc frater meus commorabatur magnis cum copiis miserunt, in quibus inter caetera haec continebantur: sibi quam primum hae literae ad eum devenerint, moriendum. Nostri igitur, per vim arcem magno cum tumultu ingressi, fratrem meum in lecto offensum occiderunt, quem clamorem cum ego audirem, et nullam salutis meae spem mihi restare viderem (nequaquam enim, me prehensio, vitae meae pepercissent) in fugam, consilio illius viri piissimi Ieremiae, Patriarchae constantinopolitani, me conieci, in quo iter magnum et periculosum confeci, quo eo angustiarum deveni ut omnes meos comites dimittere coactus fuerim, exceptis duobus quos mecum habeo. In quo tristi et deplorando meo statu profunde mecum cogitabam quis mortalium mihi esset eligendus, qui huic meo malo mederi possit, itaque prae caeteris post Deum ipsum vos mihi et omnibus afflictis benigne clementissimos mihi elegi, subsidium a vobis petiturus. Ad vos igitur, tanquam profugorum tutatrices et patronos, ego afflictus me supplex converto et propter Deum obnixè rogo velitis mihi, in extremis angustiiis constituto, auxilio suo succurrere et in aula vestra ad aliquod anni spacium mihi hospitium praebere ut vires meas pristinas in itinere tam longo fere in nihilum redactas vicissim recolligere possem. Quod a vobis factum iri propter Deum et amorem illum quo erga christianos propter

nomen Christi exulantes affecti estis in Domino confido. Interim me totum, post Deum ipsum, tutelae vestrae commendo. Dominus Iesus vos benigne tueatur et omnes vestras actiones ad sui nominis gloriam et honorum utilitatem fructuosas iucundas faciat. Bene et feliciter in multa tempora laudatissimas Serenissimi vestri regis regiones et populos regite. Amen.

Omnium vestrum subiectissimus,

Petraşco Voevoda.

Generosis et illustribus dn. Nicolao Kaas, Petro Munk, Georgio Rossenkrantcz, Hak Alstant, regnorum Daniae, Norvegiae, Wandalorum Gottorumque, etc., praesidibus et vicem regis Daniae tenentibus, dominis meis clementissimis.

2.

Salutem Generositatibus Vestris et huic sanctissimo regno in annos aeternos pacem et tranquillitatem diuturnam precor.

Non cessabo, generosi ac illustres domini, Vestras Generositates de uno hoc meo supplice libello compellere, cum ad priores nihil quicquam responsi acceperim, ob quod animus meus doloribus ceu catenis cinctus tenetur, neque autem diversum quid a prioribus meis litteris Vestris Generositatibus afferre volo, sed eadem quae antea, nimirum ut Generositates Vestrae me afflictum et omni ope destitutum sub tutelam suam recipere ac in Aulam Serenissimi vestri regis, domini mei clementissimi, cooptare dignentur. Nullam enim, Deus mihi testis, viam mihi aliam restare video nisi hanc unicam. Prima autem in has terras commigrandi occasio mihi data est quod scirem potentissimum vestrum regnum non habere legatum apud Caesarem Turcicum et ideo tutius ad paulusculum tempus et ad libitum Vestrarum Generositatum me posse hic consistere, donec tumultus ex morte fratris mei ortus evanescat. Deinde ut et ego a molestiis quas in itinere devoravi infinitas jam tandem conquiescere possem, nam eo extremitatum deveni ut ex comitibus meis, quos decem habui, omnes propter pecuniarum defectum dimittere coactus fuerim, duobus tantummodo exceptis quos adhuc mecum habeo, sed, Deo iuvante, spero meliora, benigno tantum a Generositatibus Vestris citius accepto responso; quo

enim diutius res illa protrahitur, eo majores dolores in pectore meo sentio. Ad arcem Serenissimae vestrae Reginae mansi decem dies, hinc totidem, neque quicquam scio quo animum meum recreem. Humilibus itaque precibus a Generositatibus Vestris, quas post Deum ipsum loco parentum mihi elegi, contendo et propter Deum obnixè rogo ut mihi ad hanc meam petitionem clementer, benigne, paterne et amice responsum dare velitis. Quod Generositates Vestras facturas nequaquam dubito. facturi rem Deo gratam, sibi vero sempiterna memoria dignam et mihi perquam utilem ac necessariam. Ego vicissim paratissimum subjectissimumque regni hujus et omnium vestrum servum me fore sancte polliceor. Interim vobis totique generosae stirpis propagini sempiternam felicitatem a Deo opt. max. precor. Amen.

Vestrum

subjectissimus,

Πετράσκος Βοϊβοδάς.

Petraşco Voevoda.

Generosis et illustribus dominis dn. Nicolao Kaas, dn. Petro Muncke, dn. Georgio Rosenkrantz, dn. Hak Holger, primoribus regni senatoribus, dominis meis clementissimis.

1 Iuli, anno 1591.

3.

Dem grossmchtigsten und hochgeboren Furstenn und Herrn Hn. Christien denn vierdenn, durch Gottes Gnadenn erwellter Kunig zu Dennmarck, Norrenn, Göttenn und Wennden, Herzogk zu Schlesvig, Holschtein, Steymorunn und Dytmersch, Graff von Oldenburgk und Delmenhorst.

Petrascus Waewoda, durch Gottes Gnaden Prinss von Gross Wallachy, Hertzogck von Buckeresky und Reichscawyks, Graff von Balta und Verresyyats, Graff von Moldova.

Edle, gestrenge, ehrveste, grossgunstige Herren, meine wiellige Dienst alle Zeitt zuvor beraitt, und dancke eyre edle Gestrengekeitt vom Herten vor die gross Wolltatten die mir vor drey Jarren hir durch passierende wieder farren ist, wiell das selbige alle Zeitt gedechte sein, und bedanck mich auch vor die

gutte reichen Mandassy-Brieff an den hochgeborren Fursten und Herren Konig von Schottlandt.

Edle, gestreng, ehrveste, grossgunstige Herren. Nach dem malls das mein Reiss wieder hir durch gefallen ist, das mich auch mitt kleinen Mittell befinde, so habe ich nicht unnterlassen können Eyer Edllen Gestrengheitt alle semtlichen anzusprechen das sie mich armen Printz doch wolleten buhulfflich sein damitt ich meine Reiss mechte follbringen zu der Moscau, an den Grossfursten, das ich verhoffe das ich vorstundt bekomen soll und wor ich der Koniglichen M. und Eyer Edllen Gestrengheit alle semblichen wider dinstlich sein kann, es sey bey dem Grossfursten oder in mein erstlich Prinssetatts Regierung.

So wiell ich solliches vonn Hertzen gern thun unnd der grossen Wohlthatt ein gedencke sein und bitt Eyer Edlle Gestrengheitt alle semptlich umb ein gnedigen Anttwordt, den ich bin hir schon vier Wochen gewessen Gotte befüllen, dar woll die Herren alle in langwerigen Gesundtheitt arholden Ady, den 11 Abpriell, ao. 94.

Petraşco Voevoda.

Denn Edllen, gestrengen, ehrvesten Herrn regierende Herren diesses Reichs Dennmargken, meinenn grossgunstigen.

Pd. Copenhagen, 12 April 1594.

V.

Încă o precizare asupra lui Despot-Vodă student în medicină la Montpellier

Sînt ani de zile de cînd am pus în lumină, pe baza unor note ale unui contemporan, fruntaș naturalist frances, la ediția francesă a vestitei Istории universale a lui de Thou, viața aventuroasă pînă la crimă, la Montpellier, ca student în medicină, a aceluia care, peste cîțiva ani numai, era să se înfățișeze lumii, după o carieră de om al Renașterii, de sprijinitor al Reformei religioase, ca Ioan-Vodă, fiul lui Ștefan-Vodă, Domn al Moldovei.

Mărturia lui Charles de l'Écluse era decisivă, dată fiind personalitatea acestui om de știință, care a avut atingere directă cu viitorul „Despot-Vodă”, ca student el însuși în aceeași Facultate din Sudul Franciei, și a avut a face la Viena cu un om care a luptat ca mercenar supt steagurile neașteptatului Voevod peste Romîni.

Atunci am rugat pe o Romîncă măritată, la Montpellier fiica d-lui Bosnief Paraschivescu, să caute în actele chiar ale Facultății dacă nu există însuși actul de înscriere ca student al lui Iacob Vasilikos și anume așa cum îl numește botanistul frances: de Marchetti. Resultatul cercetărilor a constituit o nouă dovadă pentru aserțiunile, așa de circumstanțiate, ale adnotatorului lui de Thou. Înscrierea există și ea este supt numele dat de acela.

Revenind asupra subiectului într'o conferință la Sorbona, care a fost cuprinsă în volumul XVII din Buletinul frances al secției istorice, atingeam și povestea tragi-comică a căsătoriei studentului grec cu o femeie de la Montpellier, pe care de

L'Écluse o numește Gillette d'André și pe al cărui copil, care-i tulbura liniștea, „metecul” l-ar fi omorât. Mai era vorba în nota franceză de un conflict cu primul soț al Gillettei și, cu privire la posibilitatea de a găsi o sentință judecătorească în această afacere, adăugiam : „A fost un proces, o amendă a fost pronunțată și e foarte probabil că în actele judiciare din Montpellier să se găsească procesul între soțul acestei doamne și între studentul care trebuia să aibă îndată un așa de mare noroc¹”.

Acolo, cercetările n'au adus niciun folos.

Dar pe o altă cale, cu totul neașteptată, vine răspunsul, dacă nu la această întrebare, la altele pe care nu le bănuiam, cu privire la această parte, petrecută la Montpellier, din viața multiplului și desorientantului personaj.

Anume, în timpul din urmă, căutînd mai departe cărți caracteristice pentru secolul al XVI-lea, atenția mi-a fost reținută de o interesantă culegere de note asupra vieții sale, datorită unui însemnat medic elvețian din Basel, ajuns și profesor în orașul său de naștere, Felix Platter, a cărui lucrare autobiografică, tipărită de două ori, odată de Techter, 1840, a doua oară de H. Boos, la Lipsca (Hirzel), în 1878, a căpătat o formă germană clasică din partea lui Horest Kohl, care a cuprins-o în colecția „Voigtländers Quellenbücher”, vol. 59 (Lipsca, f. an), sub titlul „Tagebuchblätter aus dem Jugendleben eines deutschen Arztes des 16. Jahrhunderts”.

Memoriile medicului elvețian cuprind, pe lîngă multe amintiri de copilărie, în mare parte extrem de naive, și unele însemnări finale despre căsătoria lui, întreg jurnalul de student al lui Platter, care, ca și Iacob „de Marchetti”, ca și de L'Écluse, a învățat la Montpellier.

Vedem acolo cursul învățăturilor, care începea în ziua de Sf. Luca — și, cînd profesorii zăboviau, elevii se găteau de grevă— felul de viață obișnuit, avînd libertatea Renașterii, care nu se sfia nici înaintea unei crime: certe, petreceri cu nobile „demoiselles” de acolo, velșe, cochete, meștere la „danțuri franceze” și capabile să fure mințile unui adolescent, aventuri, dintre care unele de-a dreptul odioase, ca furtul repetat de ca-

¹ *Bulletin*, XVII, p. 27.

davre pentru disecție în cimitirul din margene al călugărilor, alternarea între *ad ambulandum* și *ad cadaverandum*, spectacolele, fioroase doar pentru noi, cei nedeprinși cu asemenea cruzimi, ale osîndiților la moarte, cărora, după o nemiloasă practică medievală, așa de rară la noi, li se sfărmau pe roată mîni și picioare înainte de tăierea capului, ruperea cărnurilor cu cîngile înroșite, arderea pentru eresie, baterea în trunchiul măslinilor d'imprejur a celor patru frînturi sîngeroase ale trupului omenesc. Nimic nu lipsește din ceia ce constituie mediul, așa de conservativ în bine și în rău, în bucurie și în ferință, al acestei lumi de provincie francesă.

Actorii acestei piese nu erau numai Francesi, din Nord sau din Sud, Marani cu nume spaniole, catalane, cari, închinîndu-se Maicii Domnului, păstrau datina ebraică, ci și Germani din Germania, din Austria, cari-și lăsau soția francesă și mergeau să piară în lupta cu Turcii, Germani din Elveția cari se întorceau de la regele calvin al Navarei, în trupele căruia serviseră, Italieni mai puțini și cîte un represintant al unor nații mai depărtate.

Pedelul, al cărui fiu a fost osîndit pentru omor și executat, fusese în Grecia, și unui Grec, dispărut după păcatul lui, i s'a întîmplat să comită un omor și să sufere, măcar din cauza lipsei lui, în efigie, rușinea tragerii pe roată.

Iată întăiu textul, în care și fără explicațiile care vor urma, se pot recunoaște personagiile:

28 September 1554... Desgleichen führte man ausgefüllte Kleider mit einer Maske in Gestalt eines Mannes auf dem Schlitten heren. Den legte man auch auf ein Kreuz und schlug ihm auch auf alle Glieder, wie man Einen rädert, und das war die Figur eines Griechen — den Namen hatte man daran geschrieben—, der zu Mompelier studiert hatte und ein wunderkuntreicher Fechter war. Er bekam daselbst eine Demoiselle Gillette d'Andrieu zur Ehe, die keinen guten Ruf hatte, doch ziemlich reich und schön war; die hatte eine so lange Nase, dass, wenn man sie bei den Tänzen, wie es Brauch ist, küssen wollte, und Einer eine ziemlich grosse Nase hatte, nicht wohl zu den Lippen, auf die man zu küssen pflegt, kommen konnte. Dieser Grieche ward, als er das Wasser abschlagen wollte, ver-

spottet von einem Canonikus Pierre Santrafi, als hätte er mit seiner Frau Verkehr gehabt, worüber ihn der Grieche gleich erstoßen hatte und davon gelaufen war. Er ward also in der Figur gerichtet. Sie blieb zu Montpellier, kam viel in das Haus des Rondelet, dem sie etwas verwandt war, zu den Tänzen. Als ich dort einmal mit ihr tanzte in Stiefeln und Sporen, als ich von Vendargis kam, blieb ich im „Dire deiri“ mit den Sporen an ihrem Rock hängen und fiel auf die Brust, darin noch etwelche Zelten (kleine Kuchen) verwahrte, die ich zu kleinen Stücken zerbrach, dass mir die Sinne schwanden und man mir aufhelfen musste¹”.

Adecă, în traducere:

„De asemenea s’au adus niște haine umplute împreună cu o mască în chip de om pe o targă. L-au pus pe o cruce și i-au sfărîmat toate membrele, cum se trage unul pe roată, și figura era a unui Grec — numele era scris de-asupra —, care studiasse la Montpellier și era un minunat spadasin. Acolo se însurase cu o domnișoară Gilette d’Andrieu, care n’avea o reputație bună, dar era destul de bogată și frumoasă; avea un nas așa de lung încît, cînd voia s’o sărute cineva la danțuri, cum e obiceiul, și avea și acela un nas destul de mare, nu putea ajunge la buzele pe care se obișnuiește sărutarea. Acest Grec, cînd voia să se ude, a fost luat în batjocură de un canonic Pierre Santrafi, ca și cum ar fi avut a face cu nevasta lui, și îndată Grecul l-a și străpuns și a fugit. Deci a fost executat în efegie. Ea a rămas la Montpellier, venia dese ori în casa lui Rondelet, cu care era și ceva rudă, la danțuri. Cînd am jucat odată acolo cu dînsa, eu fiind în cizme și cu pinteni, la întoarcerea mea din Vendargis, m’am prins, la danțul „Dire deiri”, cu pintenii în rochia ei și i-am căzut pe piept, în care mai păstra niște mici prăjituri, pe care i le-am făcut fărîme, de mi-am pierdut firea și a trebuit să fiu ajutat”.

Dar Gilette d’Andrieu sau d’André e însăși soția lui Vasilikos, a cărui caricatură o avem astfel. Rondelet, la care vine să danțeze, era un profesor din Montpellier, de care studentul elvețian pomenește și aiurea în notele sale.

¹ Traducerea citată, pp. 106-7.

De P'Écluse vorbește deuciderea — este și amănuntul momentului trivial în care se afla asasinatul, asemenea cu acela în care, aici, e așezat Despot însuși —, dar la Saint-Germain, de către aventurierul spadasin, a unui oarecare Saint-Ravi, care ar fi fost „conseiller” „aux généraux de Montpellier”. Dar acesta e „canonicul „Santrafi” însuși. Și Saporta, garantul lui Despot, e pomenit în notele zilnice ale studentului.

O ultimă observație. Cum a putut ajunge „Despot” la Montpellier? Se știe că anume manuscrise grecești din Escorial sînt de mîna lui Diassorinos, „domnul Doridei”, care era prietenul și tovarășul de rătăcirii al tristului nostru erou. O ședere a acestuia din urmă la Madrid ar explica trecerea la Facultatea quasi-catalană din Sudul Franciei. Iar pentru pătrunderea Grecilor, a celor din Creta, în Spania lui Carol Quintul, care avea a face, în Italia, și cu stratioți greci, să amintim imigrarea acolo, prin această Italia, așa de strîns legată de regatul spaniol, a marelui pictor grec, fixat la Toledo, Theotokopulo, un „Grec”, *Greco*, pentru Apuseni ea și cel tras pe roată în efigie la 28 Septembre 1554.

CUPRINSUL

	<u>Pagina</u>
I. Evanghelia grecească a lui Serban-Vodă Cantacuzino	5
II. Înscrierea ca student a lui Despot-Vodă	7
III. Tipărituri românești necunoscute	9
IV. Șarlatani domnești pe la 1600	12
V. Încă o precizare asupra lui Despot-Vodă student în medicină la Mont- pellier	18